

Οί μεταδικτατορικοί θεσμοί: παρόν και μέλλον

Οί μεταδικτατορικοί θεσμοί πέρασαν πιά από την έφηβεία στο στάδιο της πρώτης ώριμότητάς τους. Καί ή εξέχουσα διαδρομή τους, χωρίς νά είναι αρκετή γιά νά δώσει μέ ακρίβεια τό μέτρο της άντοχής τους σέ άλλους πιά δύσκολους καιρούς, επιτρέπει νά συναχθοῦν κάποια συμπεράσματα γιά τή βιωσιμότητα και τις προοπτικές τους.

Άναζητώντας τό στίγμα τοῦ αἴριου της μεταδικτατορικής δημοκρατίας, τά «Σύγχρονα Θέματα» στράφηκαν πρώτα στό σήμερα και στό χθές τῶν πολιτικῶν μας θεσμῶν. Ἔτσι, σέ μιά πρώτη ένότητα μέ τό γενικό τίτλο «1974-1980: ἀναδρομές», δημοσιεύουν ἕξη μελέτες ἀξιωματικές σέ μερικές ἀπό τις ἐμπειρίες της μεταδικτατορικής ἐξαιτίας. Προηγείται ἐπεξεργασμένο και βιβλιογραφικά ἐνημερωμένο τό κείμενο παλιότερης ὁμιλίας τοῦ Ἄριστόδουλου Μάνεση μέ τίτλο «Ἡ κρίση της φιλελεύθερης δημοκρατίας και τό Σύνταγμα». Στό κείμενο αὐτό, ὁ ἀναγνώστης πού ἔχει παρακολουθήσει ἔστω και ἀπό μακριά τή μακρόχρονη ἐπιστημονική πορεία τοῦ συγγραφέα, βλέπει νά ἐπιβεβαιώνεται μιά διαφορετική ὀπτική στή μελέτη τῶν θεσμῶν. Μιά ὀπτική πού χωρίς νά ξεφεύγει ἀπό τό σίγουρο ἔδαφος της θετικιστικής προσέγγισης - γιά τήν προσκόλλησή του στό ὁποῖο, ὁ Ἄ. Μάνεσης κατηγορήθηκε μάλλον ἐπιτόλαια στό παρελθόν ἀπό ὀρισμένους ὑποστηρικτές τοῦ φραστικοῦ δικαίου στόν τόπο μας -ἀναγγέλλει νέες μεθοδολογικές ἀφετηρίες ὅπου, δίπλα στήν «ἀκαταγώνιστη» κρατική ἰσχὺ πού, γιά τό συγγραφέα ἦταν και εἶναι ἡ μόνη δυνατή πηγή τοῦ νόμου και τῶν πολιτικῶν θεσμῶν, ὑπεισέρχεται ἡ διάσταση τοῦ συσχετισμοῦ τῶν πολιτικῶν και κοινωνικῶν δυνάμεων. Ἡ ἀποδοχή τέτοιων κριτηρίων, πού φαίνεται νά ἐπιβεβαιώνεται στήν εἰσήγηση τοῦ συγγραφέα στό συμπόσιο γιά τό ἔργο τοῦ Νίκου Πουλαντζά, πού ἐπίσης δημοσιεύεται σ' αὐτό τό τεῦχος, ἀποτελεῖ νομίζουμε «τομή» στήν ἐξέλιξη της τόσο προσηλωμένης στή φανταστική αὐτάρκεια τῶν δικαϊκῶν κανόνων ἀκαδημαϊκῆς νομικῆς σκέψης τοῦ τόπου μας.

Ἄκολουθεῖ ἄρθρο τοῦ Προκόπη Παυλόπουλου πού ἀναφέρεται στήν ἰσχὺ της ἀρχῆς της νομιμότητας κάτω ἀπ' τό Σύνταγμα τοῦ 1975. Τά στοιχεία πού παρουσιάζει ὁ συγγραφέας γιά τή νομοθετική παραγωγή τῶν τελευ-

ταίων χρόνων δημοσιεύονται γιά πρώτη φορά. Καί ἐνῶ ἐπιβεβαιώνουν τήν τάση γιά ὑπερίσχιση της ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας πάνω στή Βουλὴ στό νομοθετικό ἔργο -ἄλλο ἓνα δηλαδή βασικό σύμπτωμα της κρίσης της κλασικῆς κοινοβουλευτικῆς δημοκρατίας ὅπως βιώνεται ὄχι μόνο στόν τόπο μας ἀλλά και σέ ὅλες τις δυτικές δημοκρατίες- δίνουν ταυτόχρονα ἐρεθίσματα γιά νά διατυπωθεῖ μιά νέα θεωρία της ὀργάνωσης τῶν ἐξουσιῶν στό παρεμβατικό καπιταλιστικό κράτος, στή θέση της ἀπό τά πράγματα ξεπερασμένης παραδοσιακῆς ἀρχῆς της διάκρισης τῶν ἐξουσιῶν και της νομοθετικῆς λειτουργίας σέ τακτική, ἔκτακτη και ἐξαιρετική. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι τό φαινόμενο πού ἐπισημαίνει ὁ Π. Παυλόπουλος δέν εἶναι πρωτόφαντο στόν τόπο μας. Ἡ πρακτική τῶν ἀναγκαστικῶν νόμων ἀμέσως μετά τόν πόλεμο και ὡς τήν ψήφιση τοῦ Συντάγματος τοῦ 1952, καθώς και ἡ κατάχρηση τῶν πράξεων ὑπουργικοῦ συμβουλίου και τῶν νομοθετικῶν διαταγμάτων τοῦ ἄρθρου 35 τοῦ Συντάγματος αὐτοῦ ὡς τό 1967, ἀνήγγελλαν παρά τό Σύνταγμα τή συντάγματοποιημένη σημερινή πραγματικότητα.

Ἡ πρόσφατη ἐκλογή τοῦ κ. Καραμανλῆ στήν προεδρία της Δημοκρατίας προκάλεσε σειρά συζητήσεων γύρω ἀπό τή θέση τοῦ ἀνώτατου ἄρχοντα στό σημερινό πολιτεία της χώρας. Ἐφοδιασμένοι μέ τις σημαντικές ἐξουσίες πού τοῦ παρέχει τό Σύνταγμα, ὁ πρόεδρος της Δημοκρατίας θά ἀρκεστεῖ στό ρόλο τοῦ ρυθμιστῆ τοῦ πολιτεύματος ἢ θά ἐξελιχθεῖ σέ ἐνεργό πολιτικό παράγοντα; Τή δεύτερη ἐκδοχή ὑποστηρίζει μεταξύ ἄλλων ὁ καθηγητής Maurice Duverger, πού σέ ἄρθρο του στή «Le Monde» της 7ης Μαΐου 1980 διατείνεται πώς ἂν κρίνει κανείς ἀπό τήν ἐξέλιξη τῶν θεσμῶν της Ε' Γαλλικῆς Δημοκρατίας, ὁ Ἕλληνας πρόεδρος λίγο ἀπέχει ἀπό τό νά γίνει κεντρικό πολιτειακό ὄργανο, ὅπως ἀκριβῶς ἔγινε ὁ Γάλλος ὁμολογός του, μετά τή συνταγματική ἀναθεώρηση τοῦ 1962 πού καθιέρωσε τήν ἄμεση ἐκλογή του ἀπό τό λαό. Τήν ἀντίθετη ἄποψη ὑποστηρίζει ὁ Ἄντωνης Παντελῆς πού φαίνεται νά πιστεύει πώς τό γράμμα τοῦ Συντάγματος τοῦ 1975 ἀλλά και ἡ πρώτη ἐφαρμογή του ἀποκλείουν τό ἐνδεχόμενο μιάς προεδρικῆς ἐρμηνείας του στό μέλλον. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ὁ

Βαγγέλης Βολοντάκης, ξεκινώντας από την άποψη πώς ο παραγκωνισμός του λαού από τη διαδικασία για την εκλογή του προέδρου αντιφάσκει προς την αρχή της λαϊκής κυριαρχίας, υποστηρίζει πώς θα ήταν συμφωνότερη προς το δημοκρατικό χαρακτήρα του πολιτεύματος και σκοπιμότερη για τη διατήρηση της αβασίλευτης μορφής του, η ανάδειξη του ανώτατου άρχοντα κατ' εὐθείαν από το λαό. Χωρίς να αγνοεί τους κινδύνους «καισαροποίησης» του καθεστώτος που περικλείει η άποψή του, ο άρθρογράφος υποστηρίζει έτσι με μίαν ενδιαφέρουσα συλλογιστική μιά θέση που, ενώ δεν αποκλείεται κατηγορηματικά από την κθερνήτικη πλειοψηφία στην Ε' Αναθεωρητική Βουλή, συγκέντρωνε (και συγκεντρώνει) τα πηγάδια όλων ανεξαιρέτως των κομμάτων της αντιπολίτευσης.

Στη συνταγματική θέση των πολιτικών κομμάτων και στη σύνθεση των τριών τελευταίων ελληνικών Βουλών αναφέρονται τα δύο τελευταία άρθρα της ένότητας, γραμμένα αντίστοιχα από τους Γ. Κασσιμάτη και Α.-Ι.Δ. Μεταξά. Συστηματικά παραμελημένα από τους παλιότερους συνταγματολόγους, αγνοημένα ως πρόσφατα από το θετικό δίκαιο των κοινοβουλευτικών δημοκρατιών, τα πολιτικά κόμματα αποτελούν σήμερα και για τους άκριτοφρέστερους θετικιστές του δικαίου μιά πραγματικότητα που διαφύκει περισσότερο από τις όποιες διατάξεις για την κατανόηση της φύσης και της λειτουργίας ενός συγκεκριμένου πολιτεύματος. Το ίδιο, ως ένα σημείο, και η ανάλυση των ποσοτικών δεδομένων του πολιτικού προσωπικού που, μόλις τα τελευταία χρόνια έχει αρχίσει να γίνεται στον τόπο μας.

Στη δεύτερη ένότητα που τιτλοφορείται «Νύξεις για το αύριο», δημοσιεύονται άρθρα που δεν αποβλέπουν τόσο στο να διατυπώσουν προβλέψεις για το μέλλον, όσο στο να προτείνουν άξονες για παρατέρα έπεξεργασίες. Ξεκινώντας από την κοινή διαπίστωση πώς η προβληματική των θεσμών δεν έξαντλει τό πρόβλημα της δημοκρατίας και πώς αντίθετα, για όσους επαγγέλλονται τόν έμπλουτισμό της δημοκρατίας, επιβάλλεται μιά ταυτόχρονη θεώρηση τόσο των ζητημάτων της ιδεολογίας, όσο και εκείνων της έξουσίας - γενικά και όπως διώνονται καθημερινά από τις μάξες - οι συγγραφείς επιχειρούν να έντοπίσουν όρισμένες από τις αναγκαίες προϋποθέσεις για τη διεύρυνση της συζήτησης για τις προοπτικές της δημοκρατίας με έννοιες που ξεφεύγουν από τά πλαίσια μιάς στενά νομικής ανάλυσης. Γιατί γι' αυτούς, τό πρόβλημα της δημοκρατίας είναι ταυτόχρονα και πρόβλημα συσχετισμού δυνάμεων και πολιτικής έξουσίας. Γιατί ακόμη γι' αυτούς, η δημοκρατία δεν έξαντλείται στην επίτευξη του εκλογικού καθήκοντος μιά φορά κάθε τρία ή τέσσερα χρόνια, αλλά προϋποθέτει την καθημερι-

νή έγρήγορη και ένεργό παρέμβαση των μαιζών στη διαφέντευση της τύχης τους. Οι άρθρογράφοι βρίσκονται έτσι αντιμετώποι τόσο με τό θέμα της διεύρυνσης των θεσμών της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας όσο και με τό κλασικό πιά πρόβλημα της άποκεντρωμένης λειτουργίας του πολιτεύματος: τόσο στο τοπικό επίπεδο, όσο και στην παραγωγή, η δημοκρατία όφείλει για να προχωρήσει να έμπλουτιστεί με θεσιούς για την ούσιαστική συμμετοχή του λαού στη λύση των ζητημάτων που τόν άφορούν. Άποκέντρωση-αὐτοδιοίκηση από τη μιά μεριά, αὐτοδιαχειριστική όργάνωση της παραγωγής από την άλλη, είναι οι δύο άξονες που λειτουργώντας παράλληλα με τούς διεγνυμένους αντιπροσωπευτικούς θεσιούς της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, μπορούν μελλοντικά να δώσουν στην τελευταία τό κοινωνικό περιεχόμενο που σήμερα της λείπει.

Προηγείται έτσι άρθρο του Νίκου Άλιβιζάτου που, ξεκινώντας από τά ιδεολογικά και θεσμικά δεδομένα του μεταδικτατορικού μας πολιτεύματος, αναφέρεται στην ανάγκη να έμπλουτισθούν οι πολιτικοί μας θεσιμοί με μεταρρυθμίσεις που να ύπακούουν σε μιά διαφορετική από την στενά θεσμική προβληματική. Πιο συγκεκριμένα, ό συγγραφέας επιχειρεί να έπισημάνει τις σύγχρονες διαστάσεις του αιτήματος του εκδημοκρατισμού, που πολλοί, σε πείσμα της πραγματικότητας, εξακολουθούν να βλέπουν με τά μάτια άλλων εποχών. Άκολουθεί μελέτη της Έλένης Τσουδάκη που, διερευνώντας τό νομικό πλαίσιο και κυρίως την πρακτική των σχέσεων έργασίας στη μεταδικτατορική Ελλάδα, συμβάλλει με ένα πλήθος από πρωτότυπα και όνοσεύρετα στοιχεία στην κατανόηση μιάς πραγματικότητας, μόνο με γνώση της όποιας μπορούν να διατυπωθούν σοβαρές προτάσεις για τό μέλλον. Η συμβολή του άρθρου αυτού συνίσταται κυρίως στην έμμεση, αλλά ταυτόχρονα εύγλωττη έπισήμηση της αναντιστοιχίας ανάμεσα στο αντιδημοκρατικό θεσμικό πλαίσιο των σχέσεων έργασίας και της καθημερινής έφαρμογής του, από τη μιά μεριά, και στα δημοκρατικά στοιχεία του σημερινού μας πολιτεύματος από την άλλη. Τέλος, ό Σπύρος Φλογαίτης εξετάζει τις αναγκαίες προϋποθέσεις για μιά ούσιαστική αὐτοδιοίκηση, ανατρέχοντας στις ισχύουσες συνταγματικές διατάξεις και στα περιθώρια που αφήνουν και κάνοντας ταυτόχρονα μιά συνοπτική έπισκόπηση της ιστορίας των σχετικών έννοιών στις κυριότερες δικτικές δημοκρατίες.